

נעימים אמריה

ממעיינותיו של הגאון החסיד רבי מיכאל אריה ראנד שליט"א

ויהיו נא אמרינו לרצון לפני אדון כל

ובנה אותה בקרוב "בימינו" בנין עולם

זכו ששכינה ביניהם (סוטה יז, א), אזי נכלל בביתם כל תוקף קדושת המקדש בכל פרטי בניינו – הקירות והגג. שפתיים ישק!

* * *

ואמנם הדבר העיקרי חסר עדיין תבלין, מהו פשר שם קדוש זה המכונה "מחנה", ולמה דוקא בו יבנה בית המקדש?

ונראה לענ"ד לבאר הענין, על פי המבואר בזה"ק (ח"א עו, א; ח"ג עה, ב) על הכתוב (כי תצא כג, טו) וְהָיָה מִתְחַיֵּף קָדוֹשׁ וְלֹא יֵרָאֶה בָּךְ עֲרוֹת דָּבָר וְשָׁב מֵאֲחֵרֶיךָ, כי "מחנה" המכוון הוא לכללות רמ"ח איבריו ושם"ה גידיו של האדם, ומזהירה התורה לאיש ישראל שיהא גופו קדוש וטהור – לכל יאבד את השראת השכינה מקרבו.

נמצא איפוא שבכל פעולה ופעולה, הן בבחינת עשה טוב, והן בבחינת סור מרע, יוצר האדם עוד "מחנה" של קדושה. בכל יום ויום תמיד מתקיים בו שוב ושוב "פי תצא מחנה על אֲבִיבֶךָ". מחנה של התגברות על היצר, מחנה של קדושה, מחנה של טהרה, מחנה של תורה, מחנה של תפילה, מחנה של גמילות חסדים, ועוד ועוד.

כאן בהאי עלמא אין אנו מכירין ומשיגין עד כמה גדולים הם ה"מחנה"לך. שלנו. עד כמה פועלים הם נחת-רוח בעולמות העליונים. אולם לעתיד לבוא, כשיגאלנו השי"ת מטומאת הגלות, אזי "בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יכנס" (תהלים קמז, ב). השי"ת יכנס! את כל ה"מחנה"לך, הללו, ומהם יבנה את ירושלים ואת ביהמ"ק.

הקירות והגג יבנו בשם קדוש המכונה "מחנה"? היודע אתה ממה נוצר שם קדוש זה? מכל "מחנה" ו"מחנה" שיצאת על אֲבִיבֶךָ! מכל "מחנה" שאספת עצמך ללמוד תורה! מכל "מחנה" של קדושה וטהרה! של תיקון המידות! של נקיות המחשבה! כל ה"מחנה"לך הללו יאספו יחדיו ויהיו את יסודות בית המקדש. מהם יבנה הבית דלעתיד!

* * *

והא לך לשון קדשו של מרן השפת אמת זי"ע (פרשת דברים תרל"ד): "כל דור שאינו נבנה בימיו – כאילו נחרב בימיו" (ירושלמי יומא פ"א ה"א). קשה להבין, שהיו הרבה דורות צדיקי עליון, שנאמר שהיה ראוי להיות נחרב בימיהם? ונראה לפרש, כי כל ימי הדורות מצטברין ומתכנסין כל ההארות של עבודת בני ישראל להיות ראויין לגאולה, כי היעלה על הדעת שדור הגאולה יהיו כל כך ראויין בזכותם בלבד לגאולה, רק שזכות כל דור ודור עוזר ומביא מעט בנין בית המקדש. והבנין נמשך כל ימי הגלות, כמאמר "בונה ירושלים" (=לשון הווה). וזה שאמרו שכל דור שאינו מסייע לבנינו, וזהו "שאינו נבנה בימיו" – שאין ימיו בכלל הבנין כנ"ל (=אזי יכילו נחרב בימיו). וכל אדם בפרט גם כן צריך לידע שכל מעשיו הם סיוע לבנין בית המקדש. עכ"ל"ק.

ודברים נפלאים כתב בזה הרה"ק רמאפשי"ן זי"ע בספר זרע קודש פרשת כי תצא, על הכתוב "פי תבנה בית חדש", וזה לשונו: על פי מה שפרשתי ויבנה אותה בקרוב בימינו בנין עולם, כי בונה ירושלים ה', ובמה בונה אותה? "בנימינו"! על ידי הימים שלנו! שבכל יום כשאדם עובד אותו יתברך שמו, הכל לפי מעשיו בונה את ירושלים ובית המקדש. יש בונה ביום אחד שורה שלימה, ויש מניח למשל לבינה אחת. כן בונה האדם מישראל שעובד ה' בכל יום, עד שיהיה נבנה בשלימות במהרה בימינו. וכן שמעתי מהרב הקדוש מוה"ר אלימלך זצ"ל (=מליז'ענסק), שכשעשה עליית נשמה ראה שנושאים את כלי הבית המקדש, ואמרו לו שהם אותם הכלים שהוציא הוא מהגלות! כו'. וזהו שנאמר "פי תבנה בית חדש", שהאדם בונה הבית המקדש שיתחדש לעתיד לבוא במהרה בימינו כו'. עכ"ל"ק.

וזה לי שנים רבות שמצאתי, שכמעשה "עליית הנשמה" של הרבי ר' אלימלך זי"ע, אירע כזאת גם לרבינו מהר"ן זי"ע, וכפי שמספר בעצמו בספר החזיונות (ח"ב אות לט), שפעם חלם לו כי בהיותו בבית מושל אחד הביאו לשם "שקים גדולים מלאים כלי זהב וכסף", וראה שם כלי אחד מכסף ואחמדה ואקחנה בסתר בידו, ושוב ראה כלי מפואר העשוי חוליות חוליות ואקחם ואטמנם תחת שולי חלוקי". ואחר שעשה כן הביט בו המושל ואמר לו: "אם תרצה, קח לך גם זו, כי שלך היא, כי כלי זה הוא מכלי בית המקדש, והיה שלך, ובזמן החורבן שללוא האויבים, ולכן אל תתבייש לקחתה, כי שלך אתה לוקח". ועשיתי כן – ואיקץ. פלאי פלאים!

* * *

יתן ה' ונזכה גם אנו לגאול את כל כלי ביהמ"ק מהגלות, ולהוסיף עוד לבינה ועוד שורה בבנין העתיד – בכח ה"מחנה"לך הנזכרים, ובמהרה יתקיים בנו נבואת ישעיה (נב, ח-ט): כִּי עֵינַי בְּעֵינַי יֵרָאוּ בְּשׁוּב ה' צִיּוֹן גּוֹי, כִּי נָחַם ה' עַמּוֹ גָּאֵל יְרוּשָׁלַיִם. כ"א.

בצעירותי קיבלתי מזקני החסידים, שפעם נפגש הגה"צ רבי אלחנן ווסרמן הי"ד עם הרה"ק רבי אהרן מבעלזא זי"ע במארינבאד, ושוחחו בעניני השעה. לבסוף ביקש רבי אלחנן הי"ד לשמוע איזה דבר-תורה. נענה הרה"ק מבעלזא זי"ע ואמר: משום מצות כיבוד-אב אזכיר דבר תורה ששמעתי מאבי זי"ע בשם זקנו הרה"ק רבי שלום מבעלזא זי"ע.

בכדי להבין את המאמר נזקקים אנו לר' הקדמות:

(א) הקדמה ראשונה: איתא ברש"י ובתוס' (ר"ה ל, א; סוכה מא, א; שבועות טו, ב) שביהמ"ק דלעתיד יגלה ויבוא מן השמים בנוי ומשוכלל, כדכתיב (בשלח טו, יז) מִקֶּדֶשׁ אֲדֹנָי כֹּהֲנֵי יִדְיָךְ. ואיתא בשם המקובלים שהקב"ה יבנהו בשם קדוש המכונה "מחנה".

(ב) הקדמה שניה: איתא בשם המקובלים שבנין הבית דלעתיד יבנה על ידי הקב"ה בצירוף אבותינו הקדושים ומשה רבינו מהימנא. וכך יהיה סדר הבנין: הקב"ה יבנה את הקיר הראשון, אברהם אבינו את הקיר השני, יצחק אבינו את הקיר השלישי, יעקב אבינו את הקיר הרביעי, ומשה רבינו ישלים את הגג מלמעלה.

(ג) הקדמה שלישית: איתא בגמרא (פסחים פח, א) ובמדרש (שוח"ט תהלים פא) שאברהם אבינו קרא לביהמ"ק "הר", כדכתיב בעקידה (וירא כב, יד) אֶשֶׁר יֵאָמֶר הַיּוֹם בְּהָר ה' יִרְאָה. יצחק אבינו קרא "שדה", כדכתיב ביה (חיי שרה כד, טז) וַיֵּצֵא יִצְחָק לְשׂוֹחַ בְּשָׂדֶה. ויעקב אבינו קרא "בית", כדכתיב ביה (ויצא כח, יז-יט) אֵין זֶה פִּי אִם בֵּית אֱלֹהִים, וַיִּקְרָא אֶת שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא בֵּית אֵל.

(ד) הקדמה רביעית: איתא במדרשים שמשה רבינו התפלל 515 תפילות, כמנין "וואתחנן", בכדי שיזכה להכנס לארץ ולהגיע גם למקום המקדש, כדכתיב (וואתחנן ג, כה) אֶעֱבְרָה נָא וְאֶרְאֶה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן הַהוּא הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְבֵּן.

ואמר השר-שלום מבעלזא זי"ע כך: הנה הקב"ה יבנה את הקיר הראשון של ביהמ"ק בשם קדוש המכונה "מחנה", העולה בגימטריא 103. ומסתמא גם אברהם אבינו יבנה את הקיר השני בשם קדוש הזה, ונמצא שיהיו אז ב' פעמים "מחנה" (=מתנה) מהקיר הראשון ומחנה מהקיר השני). והנה ב' פעמים "מחנה" עולים בגימטריא 206, ולכן אברהם קראו "הר" שעולה עם הכולל למספר ב' פעמים "מחנה".

וכאשר יבנה יצחק אבינו את הקיר השלישי, יהיו אז כבר ג' פעמים "מחנה", אשר עולים בגימטריא למספר 309, ולכן יצחק קראו "שדה" שבגימטריא 309.

וכאשר יבנה יעקב אבינו את הקיר הרביעי, יהיו אז כבר ד' פעמים "מחנה", אשר עולים בגימטריא למספר 412, ולכן יעקב קראו "בית" שבגימטריא 412.

וכאשר יבנה משה רבינו את הגג, יהיו אז כבר ה' פעמים "מחנה", אשר עולים בגימטריא למספר 515, והם 515 התפילות שהתפלל משה רבינו לזכות להכנס לארץ ולראות את ביהמ"ק – "הקר הטוב הזה והלבן".

עד כאן היו דבריו הקדושים!

כשסיים הרה"ק מבעלזא זי"ע לומר מאמר זה, התרומם הגה"צ רבי אלחנן הי"ד מכסאו ואמר בהתפעלות: דברים כאלו יכולים לומר רק בעלי "רוח הקודש"!

[וזאת למודעי, כי מאמר השר-שלום זי"ע בנוי על יסודות עתיקים, והוזכר בסגנונות דומים בשלחי ספר 'שברי לוחות' מהגה"ק רבי יחיאל מיכל מנעמירוב הי"ד (זאלקווא ת"מ), בספר 'נחלת יעקב' עה"ת מהג"ר יעקב אב"ד לייפניק (אמשטרדם ת"פ) פרשת ויצא אות יא בשם בעל ה'מגלה עמוקות', ובספר 'שער יהושע' מהג"ר יהושע מוסאפיה ז"ל מחכמי שאלוניקי (שאלוניקי תק"ץ) דף ק' ע"ב מדה"ס ואילך, ומשם נתפשט בספרים רבים].

* * *

לפני כעשרים שנה דרשתי פעם מאמר זה ברבים, ולאחר מכן ניגש אלי יהודי מלונדון הבירה, וסיפר לי ששמע בעצמו מהרה"צ רבי משולם אשכנזי זי"ע מסטאניסלאב, שהיה מגזע השר שלום מבעלזא זי"ע, שבהיותו "יושב" בחצר הקודש בעלזא, שמע מפי ה'יושבים' שם שהוסיפו דבר, אלא שאין ידוע לו אם אמרו דבר זה מעצמם או שגם נקודה זו נאמרה מפי השר-שלום זי"ע.

וכך הוסיפו לומר: הנה פעם נוספת שם "מחנה", דהיינו: ו' פעמים שם "מחנה", עולה 618, והוא בגימטריא "איש אשה" (עם הכולל), והרמז בזה: שאיש ואשה אשר

"אשו משום חיציו" בחורבן ביהמ"ק

כסעודת שלמה "בשעתו"

איתא בגמרא (עירובין מא, א; תענית כט, ב): תשעה באב שחל להיות בשבת, וכן ערב תשעה באב שחל להיות בשבת, אוכל ושותה כל צרכו, ומעלה על שולחנו אפילו כסעודת שלמה בשעתו. פירש **רש"י** (עירובין שם): **"בשעתו"** – שהיתה שעתו עומדת לו במלכותו, דמלך והדיוט הוה.

ולכאורה קשה, למה ליה למימר כסעודת שלמה **"בשעתו"**, וכי סלקא דעתך שהכוונה לסעודתו בעת שהיה **הדיוט**, כשנשאר עם מקלו בלבד והיה אוכל קערה של גריסין, הלא סעודה כזו מותר לאכול בכל ערב תשעה באב – אפילו כשחל בחול.

אולם שלמה המלך בנה את ביהמ"ק ומיד נבראו המחריבים של ביהמ"ק, **שלמה המלך ע"ה בעת בנין בית המקדש ידע שעתיד להחרב** (כדברי הרמב"ם פ"ד מבית הבחירה ה"א: "ובעת שבנה שלמה את הבית וידע שסופו ליחרב, בנה בו מקום לגנוז בו הארון למטה במטמוניות עמוקות ועקלקלות". ולשון קינת הקליר לת"ב: הַחֲרִית אֵישׁוֹן וְחֲשֹׁךְ מִיָּדָע, וְקִדְמוֹנִים חָזוּהוּ מִגִּדְעָע, אֲזַ לְרָאשֵׁי דוֹרוֹת בְּתוֹצָא נֹדָע, עַד לֹא עָשׂוּי קְרָנוֹתָיו גִּדְעָע), ובהיותו מלך ידע שעתיד להיות **הדיוט**, ועם כל זה כל זמן שהיה מלך התנהג בכל גינוני המלכות כסעודת שלמה.

וזהו שאמרו כאן: כסעודת שלמה **"בשעתו"**, שהגם שיודעים **שלמחו תהיה אבילות**, אף על פי כן בשבת עצמה אין נוהגת אבילות. שבת היא שלום בכל העולמות.

'פני מנחם' ריש פרשת דברים

היה רק בעשירי. ונראה לענ"ד להוסיף בזה טעם, כי על פי **"לומדות"** כבר נשרף הבית עוד קודם תשעה באב, כפי שהגידה הבת קול לנבזוראדן (סנהדרין צו, ב): היכלא קליא קלית – קמחא טחינא טחינת, והיינו כי בני ישראל עצמם הם עיקר בחינת המקדש, כמו שהיה מרגלא בפומיה דחז"ל **אדמו"ר הגה"ק הפני מנחם מגור ז"ע**, וכיון שלא התנהגו כהוגן אזי נלקחה מהם עוד מקודם בחינת הקדושה שבביהמ"ק, ואם כן על פי **"לומדות"** כבר נחרב ביהמ"ק מקודם, ואין הבכיה בת"כ אלא דוקא על החורבן בפועל. ודו"ק.

* * *

והנה הגה"ק **רבי משה'ניו מביאן הי"ד** אמר (ברכת שמעון' פרשת האזינו, וכן בהגהת ידידי הגר"א מנדלבוים שיחי' בארץ צב' שם – בשמן), שיש לתרץ את הקושיה על פי לשון **רש"י** בפרשת האזינו (לב, מא) על הפסוק **אם שנותי בך חרב ותאחז בַּמִּשְׁפָּט יָדִי**: "למדו רבותינו באגדה מתוך לשון המקרא שאמר **וְהָאֲחִיז בַּמִּשְׁפָּט יָדִי**, לא כמידת בשר ודם מידת הקב"ה, מידת בשר ודם זורק חץ ואינו יכול להשיבו, והקב"ה זורק חיציו ויש בידו להשיבם כאילו אוחז בידו". ולפי זה נמצא שבחיצי השי"ת לא שייר הכלל ד"אשו משום חיציו" לומר שהכל נכלל בשעת הזריקה, כי רק בבשר ודם שזורק חץ ואינו יכול להשיבו יש להחשיב את כל הפעולה כאילו נעשתה בשעת הזריקה, אולם השי"ת שיש בידו להשיב את חיציו, אזי כל רגע ורגע הוא דבר העומד לעצמו. והנה על החורבן נאמר (איכה א, ג) **מָקוֹרֹם שָׁלַח אֵשׁ נְעֻלְמָתִי**, ואיתא בחז"ל (איכ"ר א, מא) שירדה אש מן השמים לשרוף את הבית, ואם כן לא שייר בחורבן הבית כלל סברת "אשו משום חיציו". **עד כאן דבריו הנפלאים!** וכיוונו לרעיון זה עוד כמה גדולים (ראה: 'שי' למורא', פרידמן, ח"א עמ' תרכ"ד – תרכ"ה; 'שארית מנחם', רובינשטיין, פרשת דברים מאמר קמה; 'זכרון ישכר', לעוונטאל, תענית פ"ד משה ו'. וע"ע 'תורת חיים', בלומנפלד, פרשת דברים בשם האבני נזר ז"ע).

אך כשנאמר התירוץ לפני חז"ל **אדמו"ר הגה"ק הפני מנחם ז"ע** הקשה: הלא איתא בחז"ל (איכ"ר ד, יד) שהחורבן היתה טובה לעם ישראל, בבחינת **"שפך חמתו על העצים ועל האבנים ולא שפך חמתו על ישראל"**, ואם כן הוי החורבן בגדר **"בנואה לטובה"** שאין הקב"ה חוזר ממנה (רמב"ם פ"י מ"סוה"ת ה"ד), ושוב חזרה וניצבה קושיית הרבי מקאצק ז"ע על מקומה, שכן החורבן היה בבחינת **"זורק חץ ואינו יכול להשיבו"**, שהרי מנבואה לטובה "אינו חוזר".

אולם מיד בתוך כדי דיבור חזר ואמר: אולם ישנו **"חץ"** נוסף בפרשת האזינו, כדכתיב שם (לב, כג) **חֲצִי אֶכְלָה בָּם, וְכַתֵּב רֹשׁוֹ שֵׁם: "קִלְלָה זוּ לִפְנֵי הַפּוֹרְעוֹנוֹת – לְבִרְכָה הִיא, חֲצִי כְלִים וְהֵם אֵינֶם כְּלִים"**. ואם כן כבר נשבע הוא יתברך שלא יכלה את בני ישראל, ואין יעשה זאת – **עליו ועל צווארו**, ושוב הוי חורבן בית המקדש בבחינת **"בנואה לרעה"** שחוזר ממנה. עכדה"ק. **שפתיים ישק!**

[וראה גם **אגרות קודש** מכ"ק מרן אדמו"ר מליובאוויטש ז"ע (ח"א סי' פא אות ג'), ומשם בספר **שערי המועדים** (חנוכה סי' לו), שיש שרצה ליישב כתירוצ הגה"ק מביאן הי"ד **"שבחורבן ביהמ"ק שהיתה אשו של הקב"ה – הרי בידו להחזיר חיציו בכל עת"**, וכתב לו **אדמו"ר מליובאוויטש ז"ע**: "יש להעיר מ"ה ית, א דגור דין שיש עמו שבועה אינו נקרע, וכן היה בחורבן הבית, דבזה קאי קרא ד'נכתם עונן' שהובא בר"ה שם. וכן איתא להדיא בפתיחתא דאיכ"ר (פיסקא כד): מיד **נשבע** הקב"ה כו'. ואולי יש לומר בסברת כת"ר, דזהו **סיבה צדדית** מפני מה אינו מחזיר חיציו, אבל לא שמצד **עצם זריקת החץ** (הצתת האש) היא באופן שאינו יכול להחזיר". ע"כ].

נודעת קושיית איש אלקים נורא **הרבי מקאצק ז"ע**, על הא דאמר רבי יוחנן (תענית כט, א) דכיון ד"בתשיעי סמוך לחשיכה הציתו בו את האור והיה דולק והולך כל היום כולו", לפיכך "אלמלי הייתי באותו הדור – לא קבעתי (=לתענית ח"ב) אלא בעשירי מפני שרובו של היכל בו נשרף", הרי רבי יוחנן סובר **"אשו משום חיציו"** (כ"ק כב, א), ומבואר ב**נימוקי יוסף** שם שנחשב כאילו כל הפעולה נעשתה בשעת ההדלקה – דאל"כ היה אסור לדידה להדליק נר שבת, ואם כן כיון שבתשיעי הציתו את האור, נחשב לדידה כאילו כל השריפה היתה בשעת ההצתה – בתשיעי, ומאי טעמא רצה לקובעו בעשירי.

והגה"ק **מקו"יגלוב הי"ד** בספרו **שיח השדה** (שער הכללים כל ה') כתב לתרץ בשם רבו **בעל האבני נזר ז"ע** (דסברא זו (=הנימוק)) לא שייך רק על האדם הפועל, דאם דנין על הפועל אזי יתכן לומר דנעשה הכל מתחילה, אבל אם דנין על עצם הפעולה – אי אפשר שנעשית אלא ברגע עשייתה באמת", וכיון דאיידין בענין חורבן ביהמ"ק הרי "שם אין דנין על הפועל, דעיקר התענית היא על גוף הפעולה **שנושאת הבית**, ומצד הפעולה אי אפשר לומר דחשיב כאילו נעשה מתחילתו. עד כאן דברי פי חכם חן" (וחזר על דבריו בשיעוריו לבבא קמא (ארץ צב' ח"ב עמ' סו): "יש לחלק בין הפועל להנפעל, דגבי נר אנו דנין על הפועל המדליק בערב שבת, ועל זה שפיר שייר לתרץ דהכל הולך אחר ההתחלה – כיון שלא עשה מעשה בפועל בשבת, משא"כ לגבי שריפת בית תפארתינו, כיון דפועל ממש היה נשרף בעשירי, אם כן לא שייר לומר 'זיל בתר מעיקרא', דאין אנו קובעין התענית על המדליק, אלא על הנפעל, והנפעל היה דולק בעשירי"].

והוכיח הגה"ק **מקו"יגלוב הי"ד** יסוד זה "דהרי אסור ליטע שלושים יום לפני ר"ה בשביעית – משום שנקלט בשביעית (ע"י ר"ה י, ב בנחמ" ור"ן שם), וקשה לכאורה הרי כתב ה**נימוקי יוסף** דחשיב הכל כאילו נעשה עכשיו, אם כן חשיב כאילו הקליטה היא קודם שביעית. אבל למה שביארנו אתי שפיר, דאם דנין על עצם הפעולה, אי אפשר לומר שנעשה עתה, רק **בשביעית**, וכיון דשביעית עיקר האיסור הוא על הקרקע, דכתיב 'ושבתה הארץ', כמו שכתב **בתוס' ר"י** (ע"ז טו, א) לענין אמירה לעכ"ם, וכיון דהקליטה היא בשביעית אם כן אין הארץ שובתת".

ובשו"ת **בית יחזקאל** מהג"ר צבי יחזקאל מיכלזאהן הי"ד (שליח סי' מה) כתב בשם הג"ר **יחיאל איכל עלבערג ז"ל אב"ד זגערד**, שיש להוכיח יסוד זה מהא דקיימא לו (זבחים פו, א) דאיברים שפקעו מעל גבי המזבח, קודם חצות – יחזיר, לאחר חצות – לא יחזיר, ולמה לא אמרינן דכיון שהאזהר האש במקצתם הוי כאילו נשרפו לגמרי, ועל כרחך דלגבי **הדבר הנשרף** לא אמרינן סברא זו. עכ"ד.

[וזאת למודעי, כי בספרי ה**ליקוטים מתורת קאצק**, הביאו גם את התירוץ והראיה **מזבחים** – בשם הרבי מקאצק עצמו, אך המעיין במקורות יראה שרק **הקושיה** היא בשם קאצק, אבל התירוץ הוא מתורת **האבני נזר ז"ע** כפי שהובא בשיח השדה (ובשו"ת 'חלקת בנימין', זילברברג, סו"כ כז), או מתורת **אב"ד זגערד** כפי שהובא בשו"ת בית יחזקאל בצירוף הראיה מזבחים. ותו לא מיד].

* * *

ויש שכתבו ליישב בסגנון דומה: כי אין אנו בוכים על **"לומדות"**, רק על החסרון בפועל, והחסרון בפועל

היתר כיבוש עמון מואב ושעיר קודם חטא המרגלים

כמה פעמים קושיית השפתי חכמים בשם הרמב"ן, וכבר ציינו בהגהות שם שלא נמצאת שאלה זו ברמב"ן.

* * *

[ב] ואמנם מן השפת אמת זי"ע מעורר בזה שאלה מעניינת: הרי אמרו חז"ל (סוטה ט, א; לשון רש"י לך לך טו, טז) "שאיין הקב"ה נפרע מאומה עד שתתמלא סאתה, שנאמר (ישעיה כז, ח) בְּסִסְאָהָ בְּשִׁלְחָה תִּרְיֶבְנָה", ומעתה יש להתבונן – ממה נפשך, אם כבר נתמלאה סאת העוונות של עמון ומואב והר שעיר, מה בכך שחטאו ישראל במרגלים, סוף כל סוף היו האומות הללו צריכים להיות כלים בעוונם באותה שעה (=הגם שאין ישראל ראויים 'לירשם', עדיין היו צריכים הם להיות כלים בעוונם), ואם עדיין לא נתמלאה סאת עוונותיהם, מה בכך שישראל נקיים מכל חטא ועוון, סוף כל סוף כיון שלא נתמלאה סאת עמון ומואב והר שעיר – לא יוכלו ישראל לכובשם.

ומבאר בזה השפת אמת רעיון נפלא, כי באמת יש להתבונן מהו מידת "מילוי הסאה"? כלומר: כמה עוונות בפועל צריכים להיות באומה בכדי שתהיה בבחינת "נתמלא סאתה"? מאה עוונות? אלף? עשרת אלפים? עבירה אחת גדולה השקולה כנגד הרבה?

ונראה שהביאור הנכון בזה הוא, "כי כל החשבון תלוי כפי הנהגת בני ישראל". דהיינו, שזהו פשוט בתכלית שאין הקב"ה תובע מהאומות כפי שהוא תובע מבני ישראל, כי בודאי עם קדשו אשר נתן להם את תורתו ואת כל מתנותיו – צריכים להיות נקיים ומזוכים הרבה והרבה יותר משאר האומות. ולפיכך נאמר מעתה בדרך דוגמא: אילו אצל ישראל ישנם עשרה עוונות – אזי אצל האומות במאה עוונות מקרי "נתמלאה סאתן", אבל אילו אצל ישראל עצמם ישנם מאה עוונות – אזי לא מקרי "נתמלאה סאתן" של האומות עד שיהיו בידם לכל הפחות מאתיים עוונות, וממילא אם יש בישראל אלף עוונות – לא מקרי "נתמלאה סאתן" של האומות עד שיהיו בידם אלפיים עוונות. וכן הלאה והלאה. והחשבון הזה פשוט וברור ומבואר.

ולפי החשבון הזה יובן שייכות חטא המרגלים לאיסור שנצטוו ישראל שלא יירשו את עמון ומואב והר שעיר, כי כיון שחטאו ישראל בחטא גדול כזה שבזו את ארץ ישראל והעלילו עליה דברים, אזי סאת העוונות של עמון ומואב והר שעיר – שעד חטא זה היתה כבר בבחינת "נתמלאה סאתן", הנה בחטאם הגדול ביטלו ישראל את כל החשבון, ומעתה לא תהיה בבחינת "נתמלאה סאתן" של האומות הללו – אלא אם יוסיפו הרבה והרבה יותר עוונות, ולכן נצטוו ישראל באותה שעה שלא להלחם בהם. אבל אילו לא חטאו במרגלים, אזי לפי מצב העוונות בכלל ישראל – היו נחשבים האומות הללו ל"נתמלאה סאתן", ושפיר היו ישראל יכולים באותה שעה לכובשם ולירשם. והדברים נפלאים עד מאוד!

ולפי זה מבאר השפת אמת, שעצם סיפור משה רבינו ע"ה לבני ישראל הוא "דברי תוכחה", כי מספר להם שמתחילה בעת נסעם מחורב נצטוו להדיא "פִּנּוּ וְסַעוּ לָכֶם וּבִאוּ הָרָה אֶמְרִי וְאֶל כָּל שְׂכֵנֵי" – דהיינו לכבוש גם את עמון ומואב והר שעיר, ואילו לאחר מכן "וַיֹּאמֶר ה' אֵלֵי אֶל תַּצֵּר אֶת מוֹאָב וְאֶל תִּתְּנֶה בָּם מִלְחָמָה", וכן בעמון והר שעיר. התבוננו נא בני ישראל: מפני מה שינה הוא יתברך את דבריו – ומה שהתיר בתחילה אסר לבסוף? אין זה אלא לפי שבינתיים חטאתם במרגלים, וממילא נשתנה כל החשבון וכבר לא היו האומות הללו בבחינת "נתמלא סאתן", וכפי שנתבאר.

והא לך לשון קדשו (ליקוטים' פרשתין ד"ה בפסוק ויאמר): בפסוק "וַיֹּאמֶר

א] כשפתח משה רבינו ע"ה את פיו הקדוש בספר דברים, הקדים ואמר (א, ו-ח): ה' אֱלֹהֵינוּ דִּבֶּר אֵלֵינוּ בְּחֹרֵב לֵאמֹר רַב לָכֶם שָׁבַת בְּהָר הַזֶּה, פִּנּוּ וְסַעוּ לָכֶם וּבִאוּ הָרָה אֶמְרִי וְאֶל כָּל שְׂכֵנֵי וְגו', עד הִנֵּה הַגָּדֹל נִהְרָה פָּרַת, רָאָה נִתְּנִי לְפָנֵיכֶם אֶת הָאָרֶץ בָּאוּ וּרְשׁוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלַיֶּעֱקֹב לֵתֶת לָהֶם וּלְזֶרְעָם אַחֲרָיִם.

ופירש רש"י: "ובאו הר האמרי" – כמשמעו, "ואל כל שְׂכֵנֵינוּ" – עמון ומואב והר שעיר. והוא מהספרי כאן (פיסקא ו'). ולכאורה הדברים תמוהים מאוד, שהרי בהמשך הפרשה מפורש להדיא שלא הותרו ישראל לא בעמון (ב, יז-יט), לא במואב (שם ט-יג), ולא בהר שעיר (שם א-ח), ואיך איפוא יתכן לפרש "ובאו הר האמרי ואל כל שְׂכֵנֵינוּ" שהם עמון ומואב והר שעיר.

ובשפתי חכמים על אתר הביא קושיה זו ומיישבה, וזה לשונו: "יש מקשים, והא כתיב אל תתגר בם מלחמה וגו'. ושמא יש לומר, אילו לא חטאו ישראל, היה נותן להם ארץ עשרה עממין כאשר נשבע לאברהם [=בברית בין הבתרים (לך לך טו, יח-כא): ביום ההוא פרת ה' את אברהם בריית לאמר לזרעך נתתי את הארץ הזאת מקנה מצרים עד הנהר הגדל נהר פרת, את הקניזי ואת הקנזי ואת הקדמני, ואת החתי ואת הפרזי ואת הרפאים, ואת האמרי ואת הקנעני ואת הגרזשי ואת הִבּוּסִי. ופירש"י שם: עשר אומות יש כאן, ולא נתן להם אלא שבעה גוים, והשלשה: אדום ומואב ועמון, והם: קניזי וקדמוני (עי' ב"ב נו, א), עתידים להיות ירושה לעתיד כו'], והחטא גרמה להם שלא נתן להם אלא ארץ שבעה. ע"כ.

וכוונת השפתי חכמים ש"החטא גרמה להם שלא נתן להם אלא ארץ שבעה" – היינו: חטא המרגלים, שהרי מאמרו יתברך בחורב "רב לָכֶם שָׁבַת בְּהָר הַזֶּה פִּנּוּ וְסַעוּ לָכֶם וּבִאוּ הָרָה אֶמְרִי וְאֶל כָּל שְׂכֵנֵי" היה בכ' אייר בשנה השניה, כמעט שנה לאחר שכבר חטאו בחטא העגל, ואפילו הכי התיר להם לכבוש את עמון ומואב והר שעיר, ועל כרחק הכוונה שבחטא המרגלים הפסידו ישראל את היתר כיבוש עמון ומואב והר שעיר – מה שהותר להם מלפנים.

וצריך לומר לפי זה, כי הגם שמבואר במדרשי חז"ל שטעם איסור כיבוש עמון ומואב – הוא שכר ללוט על אשר נתלווה לאברהם אבינו ושתק באומרו על שרה "אחותי היא", וכמו כן טעם איסור כיבוש הר שעיר – הוא שכר לעשו על אשר כיבד את יצחק, ועוד, שבתורה עצמה נאמר טעם איסור כיבוש עמון ומואב מצד "כִּי לִבְנֵי לוֹט נִתְּנָהּ יְרֵשָׁה", "כִּי לִבְנֵי לוֹט נִתְּנָה אֶת עַר יְרֵשָׁה", וכן טעם איסור כיבוש הר שעיר מצד "כִּי יְרֵשָׁה לַעֲשׂוּ נִתְּנָה אֶת הָרָה שְׂעִיר". יש לומר, דאפילו הכי אילו היו ישראל שלמים ונקיים מכל חטא, לא היה השי"ת מונע מהם לירש את מה שהבטיח לאברהם אביהם, ורק מאחר שחטאו במרגלים – גברו הנהו טעמים על כוחם של ישראל. ודו"ק.

וראה גם בפירוש "זרע אברהם" על הספרי כאן, שהביא את דברי השפתי-חכמים, והסכים לדעתו "שאם לא עברו, ונזהרו, היו יורשים תיכף את כל הארץ, גם קניזי וקדמוני שהם אדום עמון ומואב" [ספר "זרע אברהם" על הספרי, חיברו הג"ר אברהם יקותיאל זלמן ליכטנשטיין ז"ל אב"ד פלונסק, ונדפס בשנת תקע"א בדירהנפורט, ואני הקטן זכיתי קודם חתונתי לקבל ספר זה מידי חו"ז אדמו"ר הגה"ק הפני מנחם זי"ע, ואמר לי בהאי לישנא: "זהו חיבור חשוב ביותר על הספרי, והיה החיבור הזה גם בספרייתם של זקני החידושי הרי"מ והשפת אמת, וגם בספרייתו של זקני הג"ר יעקב מאיר בידרמן"].

ואגב, בספר תורת משה למרן החתם סופר זי"ע, בפרשת שלח, הובאה

היתר כיבוש עמון מואב ושעיר

* המשך *

בערבות מואב ששם נכנסו ישראל **בערבות** זה על זה, וכמפורש להלן בפרשת נצבים, ולכן דוקא אז הוכיחם על ענין זה שכל מעשה יחיד נוגע **"אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל"**.

* * *

ד] ואתה דע לך, כי קרוב לסגנון **השפת אמת**, ביאר הענין גם **באור החיים הקדוש** פרשת לך לך (טו, טז), והגם שכתב דבריו בהרחבה גדולה, נעתיק נא מלשונות קדשו לברר הענין כדבעי.

והא לך לשון צדיק: **"וְדָוָר רַבִּיעִי יָשׁוּבוּ הִנֵּה פִי לֹא שָׁלֵם עֹון הָאֱמֹרִי עַד הִנֵּה"**, נשקיף להבין אמרי קדוש יונבב חכמה באומרו **"פִּי לֹא שָׁלֵם עֹון הָאֱמֹרִי עַד הִנֵּה"**, אם כן מוכח שעוון האמורי מעכב הכניסה. ובמעשה אשר סידר ה' בתורתו הנעימה, יגיד כי עוון המרגלים הוא אשר סיבב עכבת דור היוצא ממצרים עד תומו כו', וזולת המרגלים שהרשיעו היו נכנסים הדור היוצא בשנה שניה ליציאת מצרים כו', שהוא דור שלישי, והלא **"לֹא שָׁלֵם עֹון הָאֱמֹרִי"** עדיין כמאמרו יתברך.

"אכן כוונת הכתוב היא, על דרך אומרים ז"ל במסכת ברכות פרק ראשון (ז, ב) בפסוק **"בְּבִלְעַ רְשָׁע צְדִיק מְמָנוּ"** (חבקוק א, יג), צדיק ממנו בולע, צדיק גמור אינו בולע. עד כאן. פירוש: כי אם יהיה רשע שעדיין יש בידו קצת זכות, ויבוא צדיק שרובו זכיות להתגרות בו, אין כח בצדיק לאבדו, כי עדיין יש לרשע להשתלם זכות הנשאר לו בעולם הזה, והרשע יתנקם מהצדיק – להיות שיש ביד הצדיק מהתיעוב שאינו צדיק גמור. אבל כשיהיה גמור, הגם שישאר לרשע חלק מהטוב, יופקע כלילתו. וכן אם יהיה הרשע מוחלט ונגמר דינו למות, בכל עושה ה' שליחותו לאבדו, וכל הקודם בו זכה, ואפילו אינו צדיק גמור יכול לאבדו מן העולם.

"והנה בצאת ישראל ממצרים, וכששלחו המרגלים, היו במדריגת צדיקים גמורים, והגם **שעשו העגל** – **כבר נענשו עליו**, והשמצה אין בו שיעור שימנע מהם שם צדיק גמור לענין זה שלא יקראו צדיקים גמורים בערך האמורי כו'. אשר לא כן היו אחר שליחות המרגלים, בערך שהקניטו את ה' והמרו וכו', אז נכנסו בגדר **"צְדִיק מְמָנוּ"** בערך האמורי. ולכן כשהיו **צדיקים גמורים** קודם המרגלים, היה בהם כח לדחות האמורי, כי יאמרו אליו: פִּנֵּה מקום מארצנו אשר נתן לנו ה', וכשלא ירצה הרי זה מורד, ובן מות הוא. מה שאין כן אחר שחטאו והמרו אמרי אל, לא נשאר בחזקת **צדיק גמור**, ולהיות שעדיין **"לֹא שָׁלֵם עֹון הָאֱמֹרִי"** אין בידם להשמידו. ולזה תמצא כשהעפילו לעלות ההרה, יצא האמורי ורדפם, ויכום כְּאֶשֶׁר תַּעֲשֶׂינָה הַדְּבָרִים (דברים א, מד), וזה יגיד **"בְּבִלְעַ רְשָׁע צְדִיק מְמָנוּ"** כו'.

"ומעתה יתפרשו דברי ה' על נכון: **"וְדָוָר רַבִּיעִי יָשׁוּבוּ הִנֵּה"**, פירוש: מבטיחו הבטחה שאין לה ביטול בשום אופן בעולם. ונתן טעם לדבר יתברך שמו: **"פִּי לֹא שָׁלֵם עֹון הָאֱמֹרִי עַד הִנֵּה"**, ואתה תשכיל לדעת כי לא יספיק טעם זה אלא לזמן שהיו ישראל בהעדר שם צדיק גמור, ואז לצד שעדיין לא שלם עוונם של אמורי לא יוכלו בא לארצו, אבל אם יהיו ישראל במדריגת **צדיק גמור**, אין מניעות שלימות העוון תמנעם מבוא לרשת ארצו. ולזה כשיצאו ממצרים וקיבלו התורה, נתרצה האל שיכנסו לארץ תיכף ומיד, ויקחו את ארצו, כי יתגרו בהם ויתקנאו בעושי רשעה, מה שאין כן אחר עוון מרגלים נכנסו בגדר **"צְדִיק מְמָנוּ"**, לזה איחר ה' עד תום כל הדור, ובניי בניי ישרים עוון האמורי. ואם לא היה טעם שלימות עוון האמורי, היו בניו נכנסים תיכף ומיד, ועוונם יפרעו בעונשים אחרים כאשר ישפוט השופט בצדק. עכ"ה ק. **תן לחכם ויחכם עוד!**

ה' אֵלֵי אֶל תִּצַּר אֶת מוֹאֵב", נראה שהיה גם זה מן התוכחות, כי אם היו בני ישראל ראויין ולא היו חוטאין כלל – היו יורשין גם קניי קניזי וקדמוני, אך על ידי שהיה בהם חטאים, היה קיטרוג, וצריך הקב"ה להמתין להם (=לאומות הללו) עד שתמלא סאתם. ולבאר הענין יותר, כי אף שאין הקב"ה מגרש אומה עד שתמלא סאתם, אבל אם היו בני ישראל במדריגה הראויה להם – היה נחשב לפי מדריגתם שכבר נתמלא סאתם (=של עמון ומואב והר שעיר), כי הכל תלוי במדריגת ישראל. ולזה הוכיחם, שהיו במדריגה זו שלא היו יכולין ליקח מעשו ובני לוט את נחלתם כנ"ל. וכן משמע ברש"י שפירש **"אֶל כָּל שְׁכֵנָיו"** – זו עמון ומואב והר שעיר, אם כן משמע שקודם החטא היו ראויין לירש הכל. ושוב מצאתי שם כן בשפתי חכמים, עיין שם (=כמדומני שזוהי הפעם היחידה בכל ספר 'שפת אמת' שמציין לשפתי חכמים). עכ"ה ק.

ושוב חזר על עיקרי הדברים בספרו על התורה (פרשת דברים תרמ"ח), וזה לשונו: דהנה נראה בפסוק שזה היה מן התוכחה גם כן, מה שאמר לו השי"ת (ב, א) **רַב לָכֶם סֹב אֶת הָהָר הַזֶּה פָּנּוּ לָכֶם צִפְנָה** ולא ניתן להם רשות להלחם עם עשו, שהרי מקודם כתוב: **בְּאֵז וְרָשׁוּ אֶת הָאָרֶץ, הָרַב הָאֱמֹרִי וְאֶל כָּל שְׁכֵנָיו**, פירש"י: קניי קניזי קדמוני, אם כן היו ראויים לכבוש גם הר שעיר. ופירשנו במקום אחר (=הם דבריו בליקוטים) שהבאנו לעיל) כי הגם שלא נתמלא סאתם עדיין, מכל מקום אם היו בני ישראל מתוקנים כראוי היתה נתמלא סאתם, כי כל החשבון תלוי כפי הנהגת בני ישראל, עיין שם באורך. עכ"ה ק (וע"ע פרשת עקב תרל"ט ס"ד ה' בפסוק). וע"ע ביערות דבש ח"ב דרוש יב.

* * *

ג] ויש לנו ללמוד מהדברים הנפלאים הללו, מוסר ותוכחה גדולה לכל מצב בני ישראל בגלות, כי הנה בלא שום ספק, אותם מילוניי הגויים הסובבים את ארץ ישראל מכל צד, וזוממים כל ימיהם לכולתו, בודאי ברוב עוונותיהם היו כבר כמה פעמים בבחינת "נתמלא סאתם", והיו צריכים להיות כלים בעוונם – ושתבוא לישראל הפדות והרווחה, אמנם אם באותו רגע ש"נתמלא סאתם" עשה יהודי אחד עבירה קלה אחת, אזי שוב נשתנה כל החשבון, ושוב אינם בגדר "נתמלא סאתם", ואין השי"ת נפרע מן האומה עד שתתמלא סאתה, וצריכין להמתין שוב עוד ועוד בכדי שיבוא הרגע המדויק של "נתמלא סאתם" לפי חשבון מצב בני ישראל. ולדאבונינו ובעוונותינו עֲבַר קָצִיר כָּלָה קִיץ וְאֶנְחֵנוּ לֹא נוֹשְׁעֵנוּ!

והדברים הללו הם הרגשה בחוש למאמר ז"ל (קידושין מ, ב) **"עבר עבירה אחת – אוי לו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף חובה"**, כי אכן בעבירה אחת! בעבירה קטנה שעושה יהודי אחד! משנה הוא את כל החשבון, כי ממעט את מילוי הסאה של הגויים וכפי שנתבאר, ובזה גורם רעה לכל העולם כולו. בינה נא זאת!

וזה עצמו בכלל התוכחה שהוכיחנו משה רבינו ע"ה, שנדע כי בעבירה אחת שעשינו בחטא המרגלים איבדנו טובה הרבה, ולהכי גם כל יחיד ויחיד יש לו לידע שמעשיו נוגעים לכל ישראל. וכפי שפירש זקני הרה"ק רבי משה אליקים בריעה מקאז'ניץ זי"ע בספרו דעת משה בפרשתין: **"אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל"**, היינו שהשריש משה רבינו בהם שידעו כי מעשה של כל יחיד ויחיד נוגע הוא אל כל ישראל. וכך הוא פירוש הכתוב: **"אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה"** אליהם, שידעו כי מעשיו של כל אחד נוגע **"אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל"**. עכ"ה ק [וכמשל שאמר התנא האלקי רשב"י (ויק"ד, ו) באותו הקודם חור בדופן הספינה בחדרו שבירכתי הספינה]. והוספתי על דברי זקני הקדוש זי"ע, כי אכן דיבורי משה הללו היו

צוץ אמרים

מגילת איכה

הרי שעל אף שהיא מצוה בפני עצמה, מכל מקום עיקר יסודה וכוחה בחצר משכן ה'. ולפיכך אמרו ז"ל (סוטה מח, א) שבימות הגלות אין לך יום שאין בו קללה, ובכל יום קללתו מרובה משל חבירו (שם מט, א), כי עיקר הברכה היתה נשפעת מבית ה', וזה נחסר לנו בעוונותינו.

[ומטעם זה, בימות הגלות, עיקר ברכת כהנים היא במועדים (עי' ס' קכח סעי' מד), ואינא בשפת אמת בכמה דוכתי (פסח תרמ"א ד"ה במדרש הראיני; שם תרמ"ב ד"ה הג' מועדות; פרשת בלק תרנ"ד ד"ה עוד רמז) שג' הברכות מכוונים כנגד המועדים: **וישמר** - כנגד פסח, ליל שימורים, **יאר** - כנגד שבועות, אור התורה, **וישם לך שלום** - כנגד סוכות, סוכת שלום. והענין הוא, כי במועדים מאיר ביותר הארת ביהמ"ק, יען עיקר מצות המועדים היתה העליה לרגל להראות בבית ה', וכיון שעיקר כח ויסוד ברכת כהנים היה במקום המקדש, לפיכך נשארה הארה יתירה במועדים להתברך בברכת כהנים. ומציאה רבתי מצאתי בספר הנדמ"ח "**תיקון חג הפסח**" מתלמידי רבינו יונה (מהדור אופק תשע"ח עמ' מז), שפירשו נוסח תפילת המועדות **"והשיאנו ה"א את ברכת מועדיך וגו' כאשר רצית ואמרת לברכנו" - בברכת כהנים**. וכמה מתאימים הדברים].

ובזה יש לפרש מה שאין נושאין כפים בתשעה באב שחרית, **ובדגול מרבבה** (ס' תקנט סעי' ד) הביא **משיורי כנסת הגדולה** בטעם הדבר משום שאנו כעין אבל שאין פורש את כפיו, ועוד דכתיב (ישעיה א, טו) **ובפרשכם פניכם אעלים עיני מכם**. והוסיף שם, שהרי אסורין בשאלת שלום, ואיך יברכו **"וישם לך שלום"**. ולפי המבואר נראה, שכיון שנחרב הבית ואין לך יום שאין בו קללה, היפך ברכת ה' הנרמזת בברכת כהנים בעוד הבית על מכונו, לכן ביום החורבן אין הכהנים נושאים את כפיהם, לרמז על זה שבימות הגלות אין ברכתם כהמדרגה היותר עליונה שהיתה בעוד הבית קיים.

ולפי זה נימא, שזה ענין סוד **"כ"ה קרי וכתוב במגילת איכה**, לרמז שאין ברכת **"כ"ה תברכו"** כמדרגתה הראשונה. אולם אף על פי כן, בסתר מבורכים עם ה' גם בימי הגלות, אלא שהוא על ידי צמצומים והסתתרות רבים.

וילכו בלא כח לפני רודף (שם). ברש"י: כל רודף שבמקרא חסר, וזה מלא, שנרדפו רדיפה שלמה. על כן יסד הפייט (לליחה ליום ג' דעשיית "אך בך מקוה" לרבי שלמה הנבלי) **"מלא רדיפתי וחסרה שנת גאולי"**, שנת גאלי באה (ישעיה סג, ד) חסר כתיב. ע"כ. אמנם בספרים דידן בישיעה שם כתיב מלא **"ושנת גאולי בָּאָה"**. וצ"ע [שוב ראיתי שכבר העיר כח"ו **"אדמו"ר הגה"ק הפני מנחם זי"ע"** בשולי הגליון שבת נה, א].

רֹאֵה ה' אֶת עֲנִי כִּי הִגְדִּיל אוֹיֵב (א, ט). על פי הכתוב בזכריה (א, יד-טו) וקנאתי לירושלם ולציון קנאה גדולה וקצף גדול אני קוצף על הגוים השאננים אשר אני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה, והאריכו בזה הרמב"ן בפרשת לך לך (בראשית טו, יד) **והאריב"ד** (פ"ו מתשובה ה"ה). וזה **"כִּי הִגְדִּיל אוֹיֵב"**, שעניה והצר יותר ממה שנצטווה.

ונראה שלזה רמז התרגום הלל ה, א על הפסוק **"זָכַר ה' מִה הָיָה לָנוּ הַבִּיטָה וְרָאָה אֶת חֲרָפְתָּנוּ"**, וז"ל: **הוא זכיר ה' מה דאנזור למהוי לנא, אסתכל מן שמיא וחזי ית כסופנא**. כלומר: זכור נא מה שנגזר, ותראה לבסוף כמה עינו אותנו הרבה הרבה יותר מהנגזר. ודו"ק.

כלב, על פי דאיתא **בשוחר טוב** על הכתוב (תהלים ד, ח) **"נתתה שמחה בלבי מעת דגנם ותירושם רבו"**, וזה לשונו: רבי יושע בן לוי אמר, משל למלך אחד שעשה סעודה, והכניס את האורחים והושיבן על פתח פלטרין, ורואין את הכלבים שיוצאין ובפיהן פסיונים וראשי פטומות וראשי עגלים, התחילו אומרים: מה הכלבים יש להן כך, סעודה עצמה שהיא מתקונת לנו על אחת כמה וכמה. אומות העכו"ם נמשלו ככלבים, שנאמר (ישעיה נו, יא) **"והכלבים עזי נפש"**, והם בשלוה בעולם הזה, ישראל לעתיד לבוא לא כל שכן. הוי **"נתתה שמחה בלבי"**. עד כאן. וזהו שקונן המקונן, **"איכה"** אירע זאת שכל השלוה שהיתה עד עתה לישראל, נתונה מכאן ואילן **"למס"** - לכלב, היינו לאומות העולם.

כָּבו תִּבְכֶּה בְּלִילָה וְדַמְעָתָה עַל לַחֲיָה (א, ב). בפירוש **אלון בכות** מהגה"ק רבי יהונתן אייבשיץ ז"ע: **"דידוע דכל השירים נעלו חוץ משערי דמעה (ברכות לב, ב), והטעם הוא, דעל כל השערים ממונים מלאכים, חוץ משערי דמעה אין מלאך ממונה עליהם, זולתי הקב"ה בעצמו מקבל הדמעות. ולכן מזהיר המקונן: כָּבו תִּבְכֶּה בְּלִילָה וְדַמְעָתָה עַל לַחֲיָה**, דוקא על ידי דמעות" כו'.

ענין זה שעל שערי דמעות ליכא ממונים, מצאתי גם בצוואת **השפת צדיק** (צוואה ב'), וזה לשונו: **"נא לכל לייאש עצמו אף אם הרבה לפשוע, הקב"ה חתר חתירה תחת כסא הכבוד ונפתח שלש פעמים ביום, כדאיתא ב**זוה"ק** פקודי (רמח, ב) דקיימא לאינון מאריהון דתיובתא די אושעין דמעה בצלותהון. כתיב (תהלים מ, ב) וַיֵּשְׁאֵל וַיִּשְׁמַע שְׁוֹעֲתִי**, מי שיש עליו קטרוגים רבים אין מניחים בקשתו לעלות, אכן בדמעות ולב נשבר, **כביכול יטה אל המר נפש וישמע שועתו בלי מכניסי רחמים**. עכ"ה. וקצת משמע כן ב**זוה"ק** פרשת תרומה (קסח, א-ב), **פרשת ויקרא (כ, א)**, ובתיקונים (תיקון יא כו, ב). אמנם ב**זוה"ק** פקודי (שם) מפורש שאחד מהאופנים ממונה להעלות הדמעות. וצ"ע.

וַיֵּצֵא מִן בֵּית צִיּוֹן כָּל הַדָּרָה (א, ו). והקרי הוא: **"מִבֵּית צִיּוֹן"**. והנה במגילה זו ישנם **"כ"ה פעמים** שינויים בין הקרי לכתוב, וכבר נודע כי בענין קרי וכתוב יש סודות גדולים (עי' שארית ישראל מאמר ההתקשרות דרוש שביעי מאמר ד). ואולי הוא רמז למה שדרשו ז"ל (ילקוט שמעוני איכה פתיחה רמז תתר): **"איכה, איכה, איכה"** ששנוא לאברהם אבינו (בראשית טו, ה) **"כֹּה יִהְיֶה זֶרַעְךָ, אִיכָה כֹּה שְׁנֹאמֶר לְמִשָּׁה (שמות יט, ג) 'כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב. וְהַקְלִיר יִסַּד עַל עֵינַי זֶה קִינָה שְׁלִימָה (קִינָה יג): אִי כֹה אֶמֶר פֹּרֶת לֹאֵב בְּפֶצֶח כו', אִי כֹה גֵשׁ קֶשֶׁה לְעוֹלָה לְרִצּוֹתָךְ כו', אִי כֹה הִבְטַחְתָּ עֲקָדִים נְקָדִים בְּמִשְׁוֹאוֹת כו', אִי כֹה זִם וְהָרָג מִצְרֵי כו', עֵינַי שֵׁם בָּאֲרִיכוֹת (ועי' זוה"ק ח"ב קמג, ב). וזהו רמז **"כ"ה פעמים** שנעלם הכתיב מקריאתו, לרמז על הבטחות **"כ"ה"** שמקונן עליהם הנביא **"אי כ"ה"**.**

והנה בקינת הקליר שם, מקונן גם על **ברכת כהנים** שבטלה: **"אִי כֹה שִׁיחַ שְׂדִים אוֹתִיּוֹת הַקְדוּמוֹת, כֹּה תִּבְרְכוּ לְשִׁשִּׁים גְּבוּרִים דּוֹמוֹת. וְהֵן עֲתָה עֲתָתוֹ דְּדוֹמוֹת, בִּסְבָּךְ עַץ קְרָדְמוֹת"**. והענין הוא, כי הגם שברכת כהנים היא מצות עשה בפני עצמה, מכל מקום **עיקר הברכה היא במקום המקדש**, כי שם צוה ה' את הברכה (תהלים קלג, ג: **זוה"ק** שמני לו, א), ושם היו מברכין בעת המפורש (סוטה לה, א). וכן אמרו ז"ל (שבת פז, ב) שיום הקמת המשכן היה **"ראשון לברכת כהנים"** [ובחידיושי לפרשת נשא כתבתי שזהו טעם הפשוט למה שנשמכה שם פרשת **"ברכת כהנים"** ל**"זוה"ק ביום כלות משה להקים את המשכן"**, משום שאז היה **"ראשון לברכת כהנים"**],

בספר **"קושיות"** לאחד מן הראשונים הנדפס לאחרונה מכת"י (ירושלים תשס"ד אות קפב) כתב: תקשי לך למה אין כתיב **"אלהים"** במגילת איכה, אלא **"הוי"ה"**. פירש **רבינו קולנימוס איש רומי זצוק"ל**, שאף על פי שהחריב הקב"ה את מקדשו, לא החריבו אלא **במידת רחמים**, שהוא השם הוי"ה, הוי"ה אל רחום וחנון (שמות לה, ו), שאלמלא החריבו ב**"אלהים"** שהוא מידת הדין, לא היה תקנה לשונאי ישראל. ע"כ. וכזה בספר **החיים** מרבינו חיים מוורמייזא זל"ה (ספר גאולה וישועה פ"ו): בכל מגילת איכה לא מצינו רק השם המיוחד, שהוא שם של רחמים, כי ברוגז רחמים יזכור (עי' חבקוק ג, ב), אבל לא מצינו בו שם **"אלהים"**, כי לא בשטף וחימה ישפוט אותם. ע"כ.

איכה יִשָּׁבֶה בְּדָד (א, א). **"איכה"** נוטריקון **"אך י"ה"**, ונרמז בזה מאמרם ז"ל (עירובין יח, ב): מיום שחרב ביהמ"ק דיו לעולם שישתמש בשתי אותיות, שנאמר (תהלים קנ, ו) כל הנשמה תהלל **"י"ה"** הללויה. וזהו **"איכה" - אך י"ה**, שממשו הקדוש הוי"ה, נשארו אחר החורבן אך שתי אותיות בלבד - **"י"ה"**.

רַבְתִּי בְּגוֹיִם שָׂרִיתִי בְּמִדְיָנוֹת הַיָּתֵה לְמַס (שם). איתא בגמרא (שבת סג, א-ב) על הכתוב (איוב ו, ד) **לְמַס מִרְעֵהוּ חֶסֶד**, שכן בלשון יוונית קורין לכלב **"למס"**, וכן כאן יש לפרש היתה **"למס"** היינו כלב, והענין הוא על פי מה דאיתא ב**זוה"ק** פרשת תרומה (קנב, ב): בזמנא דהווי ישראל בארעא קדישא, הווי נחית לון מזנא מאתר עלאה, ואינון יהי חולק תמצית לעמין עובדי כוכבים, ועמין כוליה לא אתזנו אלא מתמצית, והשתא דישאל אינון בגלותא - אתהפך בגוונא אחרא. מתל למלאך דאתקין סעודתא לבני ביתה, כל זמנא דאינון עבדי רעותיה, אכלי סעודתא עם מלאך, ויהי לכלבי חולק גרמין למגור. בשעתא דבני ביתה לא עבדי רעותא דמלאך, מלאך יהי כל סעודתא לכלבי, וסליק לון גרמי. כגוונא דא, כל זמנא דישאל עבדי רעותא דמאריהון, הא על פתורא דמלאך אינון אכלי וכל סעודתא אתתקן להון, ואינון מההוא חדוה דלהון יהי גרמי דאיהו תמצית לעובדי כוכבים. וכל זמנא דישאל לא עבדי רעותא דמאריהון, אזלי בגלותא, והא סעודתא לכלבי, ואסתלק לון תמצית כו', עיין שם. וזהו שקונן הנביא, איכה נהייתה אשר **שָׂרִיתִי בְּמִדְיָנוֹת**, שהיה להם בחינת השררה והמלכות לכל המדינות, שהיו הם אוכלים עיקר הסעודה ויהי תמצית למדינות, ועתה נהפך הכל ו**"הַיָּתֵה לְמַס"**, כלב, שמאכלם בגלות אינו אלא מה שהיו אוכלים הכלבים עד עתה, תמצית וגרמי סעודתא, שעיקר הסעודה למדינות והם מקבלים רק השיריים (ועי' במלא העומר' להלן ד, ג).

וכזה פירש בשפתי **צדיק** מאמרי פורים (אות יב) הא דאמרו ז"ל באחשורוש (אסתר ב, א) שהראה לבני סעודתו **"סעודת ארץ ישראל"**, והא לך לשונו: ואינו מובן מהו **"סעודת ארץ ישראל"**, ונראה לפרש על פי דעת **הזוה"ק** (תרומה קנב, ב) דכד ישראל הם בבחינה גבוהה, במעלה העליונה, אזי יורדת כל השפע להם, לארץ ישראל, ומשם ניזונים כל האומות ממה שמקבלין מישאל שהם העיקר, ולהיפוך חס ושלום יורדת השפע להם כו'. הראה, שכמו שניתן להם רשות להחריב ארץ ישראל, ניתן להם מקור השפע. **עיקר חשכותינו שניתן לו כח שיהיה לו יכולת להראות לעמים אשר אצלו עתה "סעודת ארץ ישראל"**. עכ"ה.ק.

וקרוב לסגנון זה יש לפרש עוד היתה **"למס"** -

צוף אמרים

הוא יאשיהו (עי' תענית כב, ב; זוה"ק ח"ג קיד, א), ובתרגום: מִלְכָּא יאשיהו דְהוּה חָבִיב לְנָא כְּנִשְׁמַת רוּחַ חַיִּין דְבִאֲפָנָא וְהוּה מְרַבִּי בְּמִשְׁחָ רְבוּתָא דְהָ כו'. מו"ר הגר"ר צבי אברמוביץ ז"ל בספרו טעם הצבי (מאמרי ת"ב עמ' כה) מקשה: "הלא אין מושחין מלך בן מלך כדאמרין בהוריות (יא, ב), ויאשיהו היה בן המלך אמון, ובהוריות שם אמרין: ואם תאמר מפני מה משחו את שלמה - מפני מחלוקתו של אדוניהו, ואת יואש - מפני עתליה, ואת יהואחז - מפני יהויקים שהיה גדול ממנו שתי שנים, הרי דלא חשיב יאשיהו בין הנמשחים". וכתב שמצא שהרמ"ע מפאנו במאמר מאה קשיטה (סו"ס צג) עמד בזה, וזה לשונו: "מלך בן מלך אין צריך משיחה, ואף על פי כן מצינו ביאשיהו דכתיב ביה רוּחַ אֱפִינּוּ מִשִּׁיחַ ה', אף על פי שלא נמשח כלל, כי היה ממלא מקום אבותיו המלכים המשחים דוד ושלמה ביראת שמים. ועוד, ירמיהו החזיר מקצת מעשרת השבטים כו' ויאשיהו מלך על הקהל ההוא (מגילה יד, ב), דומה למקצת למלכות דוד ושלמה, לא היה כן לומר אחד ממלכי בית דוד". ע"כ.

ולדידי אין זו קושיה כל כך, דמפורש כזה גם לענין חזקיהו במפלת סנחריב, דכתיב (ישעיה י, כו) וְחָבֵל עַל מַפְנֵי שָׁמָן, ובתרגום שם "וְיִתְבָּרוּן עֲמָמָא מִן קֳדָם מְשִׁיחָא", ואיתא בירד"ק שם: ויונתן תרגם "ויתברון עממיא מן קדם משיחא", פירוש חזקיהו שנמשח בשמן המשחה, ואף על פי שלא נמשח - כי אין מושחין מלך בן מלך, ראויה היה להמשח, אלא שלא היה צריך. ע"כ. וכזה ממש נימא גם לענין יאשיהו.

אחר זמן מצאתי גם בפירוש אלון בכות מהמקובל הרב"ן ז"ע על הפסוק דנן שעמד בזה, וזה לשונו: והנה יקשה למה קראו מְשִׁיחַ ה', שהרי לא נמשח יאשיהו, שאין מושחין מלך בן מלך כו'. אמנם נראה לענ"ד שיוזבן עם מה שאמרו בירושלמי פ"ו דשקלים ה"א: משנגנו ארון גגנוה עמו צנצנת המן וצלוחית של שמן המשחה, מי גגנו - יאשיהו, עיין שם (ועי' רמב"ם פ"ד מבית הבחירה ה"א), ואם כן כיון שבמיו גגנו שמן המשחה, והוא האחרון לדוד ושלמה שנמשחו בשמן המשחה, לכן קראו מְשִׁיחַ ה' כו'. וכלפי מה שאמר בפרק קמא דמגילה (יד, ב) דירמיה הלך להחזיר עשרת השבטים ויאשיהו מלך עליהם, נקרא מְשִׁיחַ ה', כשם שמשח צדקנו יקבץ נדחי ישראל ומלך אחד יהיה לכולם כו', כן יאשיהו שמלך על ישראל ויהודה נקרא רוּחַ אֱפִינּוּ מְשִׁיחַ ה' כו'. עכ"ל.

[והנה הן מלשון הרמ"ע והן מלשון הרב"ן שהביאו הא דיאשיהו מלך על עשרת השבטים לומר שהיה דומה בזה למשיח ה' (לדעת הרמ"ע: דומה לדוד ושלמה, ולדעת הרב"ן: דומה למלך המשיח), מוכח מדבריהם שאין סברא לומר דכיון שמלך יאשיהו על עשרת השבטים - הוי מלוכה חדשה שלא היתה לאבותיו ונצרך לשם כך משיחה מחדש אליבא דאמת (כפי שכתבו בזה כמה ממחברי זמנינו). וטעם הדבר: דכיון שראויים הם מלכי בית דוד למלוך על כל שבטי ישראל, לכן אף שבימי רחבעם נתפלגה המלכות מהם, עם כל זה מועילה משיחת דוד ושלמה לזרעם שלא יצטרכו משיחה חדשה אף כשימלכו על כל העם מקצה. וכזה כתב במנחת חינוך (מצוה קז אות ח') לענין משיחת מלך המשיח, ד"כיון דיהיה מזרע שלמה דור אחר דור, אם כן המלכות ירושה לו מעת שפסקה מלכות - ואין צריך משיחה, אף על פי שפסקה המלכות בעונותינו הרבים כמה דורות - מכל מקום אין זה מפסקת הירושה, והיינו ד"אף שנפסקה המלכות באמצע, זהו רק הנהגת המלכות, אבל חלות משוח למלוכה בגופו שנאמר בבית דוד - לא פקע כלל, ושוב אין צריך משיחה" (חידושי רבי אריה לייב מאלין ח"ב סי' נח), ודו"ק].

השביענו הוא יתברך שלא נעשה כן, וכמאמר רז"ל (כתובות קיא, א) על קרא "השבעתי אתכם בנות ירושלים" וגו' שהשביע הוא יתברך את בני ישראל לאמר כי מעולם לא יתפללו על הישועה שתבוא קודם זמנה "עד שתחפץ". וזה שאמר גַּם כִּי אֶזְעַק וְאֶשׁוּעַ, אף אם אומר לעזוק על הישועה שתבוא, שְׁתֵּם תִּפְלְטִי והשביעני שלא יעלה על לבי לעורר את האהבה עד שתחפץ. ע"כ.

מלשון נראה שאיכא איסור כולל להתפלל על הישועה שתבוא קודם זמנה, והדבר תמוה, הלא בכל יום ויום מתפללים אנו על גאולת ישראל וקירוב הקץ. ומה שכתב רש"י (כתובות שם ד"ה ושלם) "שלא ירבו בתחנונים על כך יותר מדאי", כבר כתב החתם סופר (ח"ו סי' פו) שבמכוון דקדק בלשון "שלא ירבו בתחנונים על כך יותר מדאי", אך תפילה בכל יום חובה עלינו. וזה לשונו שם: "דכל יומא זמנו ומצוה עלינו לבקש את ה' אלקינו ואת דוד מלכנו, ומה שכתב רש"י שלהי כתובות בפירוש שלא לדחוק את הקץ - שלא להרבות בתפילה, שלא "להרבות" דייקא, כגון יוסף דילי ריינא וכדומה, אבל להתפלל בכל יום חובה עלינו". וכיוצא בזה כתב בתולדות יעקב יוסף פרשת שלח (אות ז): גם בתיקון למעלה לא יכניס את עצמו בהכרח שינעשה מבוקשו, דיש בזה סכנה, כמו שדרשו בפסוק "אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ", ומעשה של רבי יוסף דלרייני יוכיח, רח"ל. על כך עצה היעוצה לאיש משכיל, שהוא יעשה את שלו ויתפלל על דבר המאורע, ובעל הרצון יעשה כרצונו הטוב. ע"כ. וע"ע בפרי צדיק פרשת ואתחנן (אות א): על פי שאמרו (כתובות שם) שש שבועות הללו למה וכו', ושלא ידחקו את הקץ, ופירש רש"י "שלא ירבו בתחנונים על כך יותר מדאי", והיינו שיש שהיה כח בידם להרבות בתפילה והיו פועלים בתפילתם לקרב את הקץ, כעין שמצינו ברבי חיאי ובניו (ב"מ פה, ב), ועל זה היתה השבועה שלא ידחקו את הקץ. ע"כ.

[והנה אינו מבואר כלל שיעור "ריבוי" התחנונים שנאסר, ויש לי להביא ראיה שאפילו מאות תפילות עדיין לא חשיב "ריבוי", שהרי השביע הקב"ה את משה רבינו ואהרן הכהן שלא ירבו בתפילה להכנס לארץ ישראל, כדאיתא ברש"י פרשת חוקת (כ, יב) שהקב"ה "נשבע בקפיצה שלא ירבו בתפילה על כך", ומכל מקום מצינו במשה שהתחנן תקט"ו תפילות על ענין זה (ד"ר יא, י), הרי שגם מאות תפילות אינם עדיין בגדר "ריבוי" שנאסר].

ויש ליישב דברי הלחם דמעה, שלא אסר אלא כמו שדקדק בלשון "שלא יעלה בדעתינו להתאסף ראשי עם יחד עם בני ישראל כל העם מקצה להתפלל אליו שיושיענו מן הגלות הזה", והיינו שגם זה בכלל "ריבוי תחנונים" - אם נאספין כל ישראל יחדיו "כל העם מקצה" להתפלל על הגאולה, וענין זה נאסר לנו, אך תפילת כל יחיד ויחיד - אדרבה ואדרבה. ודו"ק.

טוב לנגב כי ישא על בנעוריו (כ, כו). אין מובן שייכות מקרא זה לכאן. ושם הוא על דרך אמרם "ל שענין הגלות היה על עזבם את תורת" (ירמיה ט, יב; נדרים פא, א), וכן איתא על כל יסורין לתלות בביטול תורה (ברכות ה, א).

[ולפי מה שפירש החוות דעת בפירוש פלגי מים שקאי הכל על הש"ת, טוב ה' לקויו, טוב ה' למי שהוא יחיל ודומם, וטוב ה' לגבר כי ישא עול בנעוריו, אתי שפיר, אך מרש"י פסוק כ"ו לא משמע כפירושו].

רוח אפינו משיח ה' נלכד בשחיתותם (ד, כ). פירש"י:

רָאָה ה' אֶת עֲנִי כִי הִגְדִּיל אוֹיֵב. כי זה לעומת זה, במחילת חטאים כתיב (במדבר יד, יז) וְעַתָּה יִגְדֵּל נָא כֹחַ ה', וכשמתגברים השונאים אזי כִּי הִגְדִּיל אוֹיֵב. ואיתא בספר הגן ודרך משה (יום י"א) כי בזמן הבית היה השם גדל עד כ"ח אותיות (י"ד וא"ו דלית, ה"א אל"ף, וא"ו אל"ף וא"ו, ה"א אל"ף), בסוד וְעַתָּה יִגְדֵּל נָא כֹחַ ה', ובגלות נמעת השם עד י' אותיות (י"ד ה"א וא"ו ה"א), בסוד צור יִלְדֵךְ תִּשִּׁי וְתִשְׁכַּח אֶל מַחְלָלֶךָ (דברים לב, יח), תש "כח", עיין שם [וע"ע בספר ווי העמודים מהג"ר שעפטל ז"ל בן השל"ה הקדוש (מהדורת יד רמ"ה עמוד הדין פ"ט אות טו): ידוע כי האריכו המקובלים לספור אותיות השם ברוך הוא כפשוטו ארבע אותיות הו"ה, ובמילואו י"ד ה"א וא"ו ה"א הרי אותיות עשרה, על שם "עשרה עשרה הכף בשקל הקודש" (במדבר ז, פ), ולפעמים מוזין במילוי דמילואה מספר אותיותיו כ"ח, וזהו סוד וְעַתָּה יִגְדֵּל נָא כֹחַ ה', כאשר האריך בזה שאר ברשי הגאון מוה"ר שעפטל (בספר שפע טל' הקדמת בן מאה שנה). וידוע, ענין המילואין הוא לפי מעשה התחנונים, באם עושים הרבה מצות, אזי מתמלא השם ברוך הוא להשפיע שפע טובה, ומילוי דמילואה מורה על ריבוי שפע של רחמים כו'. ע"כ]. וזהו כִּי הִגְדִּיל אוֹיֵב, שניתן הגדולה לאויב רח"ל.

אֲשֶׁר הוֹנָה ה' בְּיוֹם חֲרוֹן אַפּוֹ (א, יב). בפסחים (צ, ב) ובסוכה (כה, ב) דרשו "ל על הפסוק (במדבר ט, ו) ולא יכלו לעשות הפסח "ביום ההוא", ביום ההוא הוא אין יכולין לעשות, הא למחר יכולין לעשות. וקע"ז נפרש כאן בְּיוֹם חֲרוֹן אַפּוֹ, כמשך החרון יום זה בלבד, אבל מיד לאחר מכן היה עת רצון גדול, כדאיתא מהאריז"ל שבמוצאי תשעה באב נולד המשיח (עי' באה"ט סי' תקנא ט"ק לו; ברכי יוסף סי' תקנא ט"ק), ואיתא (אסתר פתיחה, יא) שבעת החורבן נטלו ישראל איפוכי שלימה על כל עוונותיהם.

רָאָה ה' כִּי צָר לִי מִעֵי חֲמִרְמוֹ (א, כ). פירש רש"י: כווצו. יבואר על דרך משל, לאיש שהתענה כל כך ברעב עד שאם יאכל מאכל דשן יכאבו עליו בני מעיו ביותר, ויבוא לחולי ולמיתה על ידי כך (כמו שמסופר ב'יוסיפון' פרק צ"א על מה שאירע בעת הרעב בירושלים, וכמו שאירע לדאבוננו לאלפי אחבי' אחרי סיום שנות הזעם). כן נמשלנו אנחנו בגלות, אשר ההשנות והמדרגות שהיו מצויות כל כך בזמן שהיה הבית על מכונו, נשכחו מלבנו, ועוד כל כך רחוקים הם מאתנו, עד שנחשב לנו כאילו "מִעֵי חֲמִרְמוֹ" לגביהם, שמעתה אף אם נטעם מה מהם, נבוא לידי חולי ומיתה, ועל דרך משל שאמרנו ז"ל (תגיד יד, ב): הציץ נופע, הציץ נמת. הש"ת ירחם עלינו וישיב לנו הכל כבראשונה.

הָרָם בְּעֶבְרָתוֹ מִבְּצִירֵי בֵּת יְהוּדָה (ב, ב). הם התלמידים חכמים, "מִבְּצִירֵי" - מ' בצרי (עי' מכות כב, ב).

גֵּדֵר בְּעֵדִי וְלֹא אֶצֵּא הַכְּבִיד נְחֻשְׁתִּי, גַּם כִּי אֶזְעַק וְאֶשׁוּעַ שְׁתֵּם תִּפְלְטִי (ג, ח-ז). בפירוש לחם דמעה למה"ש די אוחיזא זלה"ה (בעל המדרש שמואל) כתב בפרש: הנה עתה נתרעם על אורך הגלות הזה, כי עבר קציר כלה קציר ואנחנו לא נושענו, וזה שאמר "גֵּדֵר בְּעֵדִי וְלֹא אֶצֵּא", איני יוצא מן הגלות הזה לעולם, כאילו גדר לפני שלא אצא, הרי כמות אורך הגלות. וגם באיכותו "הַכְּבִיד נְחֻשְׁתִּי", כי הכבד עול הגלות והצרות עלי. ולא זה בלבד עשה לנו, אלא כדי שלא יעלה בדעתינו להתאסף ראשי עם יחד עם בני ישראל כל העם מקצה, להתפלל אליו שיושיענו מן הגלות הזה,

קיצור הלכות תשעה באב

[להאי שתא שחל ת"ב במוצש"ק]

• האחרונים חקרו אם **עקרו** חכמים מצות תלמוד תורה בת"ב, או שהיא קיימת אלא שצריך ללמוד דברים המותרים (וראה שול"ת דברי יציב" או"ח ח"ב סי' רמ שהביא חבל אחרונים בזה).

דיני ומנהגי תפילת מעריב:

• נכנסין לבית הכנסת, ומסירין הפרוכת מלפני הארון על שם **"בצע אמרתו"** (רמ"א סי' תקנט סעי' ב'). והיינו כדאיתא **במדרש** (איכ"ר א, א) על שעת חורבן בית המקדש, שאמר הקב"ה: "מלך בשר ודם מה דרכו לעשות? מבזע פורפירא שלו, כך אני עושה, דכתיב עשה ה' אשר זמם בצע אמרתו, רבי יעקב דכפר חנון מפרש ליה: מהו בצע אמרתו? מבזע פורפירא שלו". וכביכול הפרוכת שלפני ספר התורה הוא "פורפירא" דיליה.

• מדליקין רק מעט אור לצורך אמירת הקינות (סי' תקנט סעי' ג), וכתב **הב"י** בשם **הרא"ש** בתענית (פ"ד סי' לו) שהוא על פי **המדרש** שם: "מלך בשר ודם מה דרכו לעשות? אמרו לו: מכבה את הפנסין, אמר להם: כך אני עושה, שנאמר (זואל ד, טו) שמש וירח קדרו וכוכבים אספו נגהם".

• היושבין על הארץ ממש ולא על כסא נמוך, על פי קבלה יש להם להזהר להניח הפסק בין הקרקע לגופו עם בגד **שאינו ממלבושיו** ('שערי תשובה' סי' תקנב סק"ח וסי' תקנט ס"ק כב), איתא בשם **צדיקים** שכאשר יושבים על הארץ מתגלה אור גדול, והענין מסתרי תורתנו הקדושה.

• מתפללין בנחת ודרך בכי כאבלים, וכן באמירת איכה, ובכל איכה מגביה קולו יותר, ולבסוף כופלין **"השיבנו"** החזן והקהל (רמ"א סי' תקנט סעי' א). ומסיימים בנחמה אמרו לו: מהו הכוס ואין מריחין לפסוקים שנהגו לומר בסוף הקינות בלילה וביום.

• בתפילת שמונה-עשרה יש לזכור להבדיל ולומר **"אתה חוננתנו"** כבכל מוצאי שבת.

• אחר תפילה בלחש אומר קדיש שלם, וזהו **"קדיש תתקבל"** האחרון עד למחרת במנחה. אחר כך אומרים איכה וקינות, ובמוצאי שבת מוסיפין קינת **"ויהי נעם נשבת במוצאי שבת"**.

• אחר הקינות אין אומרים **"ויהי נועם"**, אך אומרים **"ואתה קדוש"** בלא פסוק **"ואני זאת בריתי"** [וכן למחר בשחרית], וטעם הדבר: כי אסור ללמוד תורה כאבל, ולא שייך **"ואני זאת בריתי"**.

• בטעם אמירת **ואתה קדוש** נאמרו כמה ביאורים (ראה: 'טעמי המנהגים' עניני תשעה באב אות תרמב-ג-ד; 'כף החיים' סי' תקנט ס"ק יד בשם הרמ"ק והלכות קטנות). ולענ"ד יש ליתן עוד טעם בזה, על פי קינת הקליר **"ואתה אמרת היטב איטיב: אתה קדוש יושב תהלות קדושים, בקרב ישישים המקדשים, ולמה רגשו גוים קדשים, והשימו בית קדש הקדשים"**. ולזה אנו מזכירין ואומרים **"ואתה קדוש יושב תהלות ישראל"**, לעורר כלפי מעלה, איך יתכן כזאת שהוא **"יושב תהלות ישראל"**, ואפילו הכי **רגשו גוים קדשים והשימו בית קדש הקדשים**, וכענין הקינה האמורה.

• אחר "ואתה קדוש" אומרים קדיש שלם בלא **תתקבל** [פעמיים בשנה אומר החזן קדיש בלא תתקבל: בתשעה באב ובלייל פורים].

הכנה לשינה:

• קורין קריאת שמע שעל המיטה כבכל יום. איתא בפיטו "על חורבן בית המקדש: **פְּקֻדֵי הַרוּחוֹת בּוֹ בְּלִילָה לֹא קִיְבֵל**, ואולי מטעם זה יש להקפיד יותר בקריאת שמע בלילה זה, כי צריכין יותר שמירה.

של ימין תחילה, וכן נהג גם בחליצת המנעלים בערב יום הכיפורים **לעת חשיכה** [ושמעתי מידידי מוה"ר בינע הכהן לוי ז"ל, שאחרי שחזר זקינו הגה"ק **מבענדין זי"ע** (חתן השפת אמת) מבקור בארץ ישראל, אזי כשהיה נושא כפיו ברגלים (כפי המנהג בחוץ לארץ), היה חולץ מנעלו של ימין תחילה בריש גלי, ומסביר לסובביו שזו מנהג שראה הרב **קוק בארץ הקודש והוטב בעיניו. והוסיף והעיד בפני, שכן נהגו אחריו אביו רבי פיניע ז"ל ודודו מהרי"ם לוי ז"ל - בני הרב מבענדין]. ובספר הליכות שלמה מהגרש"ז אויערבאך ז"ל (תפילה פ"ב סעי' כא) כתב שיש לנהוג כך גם בחליצת המנעלים בהחלפתם או ציחצוחם לכבוד שבת.**

• אולם לגבי תשעה באב, כתב **הגרא"י ז"ל** (אורח משפט' הלכות נשיאות כפיים סי' כה) שלא מסתבר שיש בזה כבוד, אף על פי שהיה מצוה מדרבנן, כי חליצת המנעלים היא משום אבל וצער. **והגרש"ז אויערבאך ז"ל** ('הליכות שלמה' שם) פקפק גם על יום הכיפורים, דסוף סוף החליצה היא משום עינוי.

• מה שחולצין המנעלים בת"ב, חוץ ממה שהוא כדרך כל אבל, יש בזה גם להזכיר את מעשהו יתברך כביכול, כדאיתא **במדרש איכה** (א, א) שכשחורב ביהמ"ק שאל הש"ת את המלאכים: מלך בשר ודם כשמת לו מת והוא מתאבל מה דרכו לעשות, הולך יחף, כך אני עושה, שנאמר (נחום ג, ג) ה' בְּסוּפָהּ וּבִשְׁעָרָהּ דִּבְרָה וְגָנָן אֶבֶן וְגָלְיוֹ. ע"כ.

ברכת 'בורא מאורי האש':

• מיד במוצאי שבת אומרים **"ברוך המבדיל בין קודש לחול"**, ומברכין על הנר **"בורא מאורי האש"** כבכל מוצאי שבת, אולם אין מבדילין על הכוס ואין מריחין בשמים (סי' תקנו סעי' א').

עינויי תשעה באב:

• ת"ב אסור בכל עינויי יום הכיפורים, ונוספו בו גם דיני אבלות.

• מותר **לבלוע רוק** בת"ב, ואפילו ביום הכיפורים, כיון שאין מתכוון לאכילה (מ"א סי' תקסט סוסק"ח). ואפילו המחמירים בזה"כ, לענין ת"ב אין צורך להתמיר.

• אסור **בשאילת שלום** (וכן 'צפרא דמרי טב', וכל שכן שליחת דורון. מ"ב ס"ק מא), ואם שואלו אדם שאינו יודע שאסור יענה לו בשפה רפה וכובד ראש (סי' תקנז סעי' כ).

• אין **מטיילין**, כדי שלא יבואו לידי שחוק וקלות והיתול.

• איתא בשם הרה"ק **רבי פינחס מקארץ זי"ע** שאפילו **חיוך אחד** בת"ב הוא סכנה.

לימוד תורה:

• אסור ללמוד תורה בת"ב, משום שנאמר **"פקודי ה' ישרים משמחי לב"**, ואין ללמוד כי אם באיוב ופירוש איוב, בדברים הרעים שבירמיה, באיכה ופירושה ומדרש איכה, ובפרק אלו מלחין (סי' תקנז סעי' א-ב). וכן מותר ללמוד אגדת החורבן שבפרק הנזיקין ובפרק חלק (ויש שהוסיפו: אגדות שביד שלמי תענית), ובשם **הלבוש** כתבו דמות לקרוא בספר 'וסיפון' (מ"ב שם סק"ג) [בענין **ספר יוסיפון**, ידוע מה שהגידו צדיקי קמאי כי ידע והבין רק מה שראה בעינו ממש, ואילו חז"ל ידעו את פינמיות הענינים, ומהו הבינו השינויים שבספרי. וראה **מהר"ל** (נצח ישראל פ"ה: 'באר הגולה' הבאר השישי) שדחה בחריפות את הנכתב ב"יוסיפון" ממעלותיו של טיטוס].

לימוד תורה

בשבת אחר חצות:

• כתב **הרמ"א** (סי' תקנז סעי' ב'): ונהגו שלא ללמוד בערב תשעה באב מחצות ואילך כי אם בדברים המותרים בתשעה באב, ולכן אם חל בשבת אין אומרים פרקי אבות. **ובמ"ב** שם: **"והט"ז** מפקפק מאוד על מניעת הלימוד בשבת, ומסיים דהלומד בשבת אחר חצות לא הפסיד שכרו, והיינו אפילו כשחל ת"ב בשבת, וכל שכן כשחל ערב ת"ב בשבת, וראה **דיש לסמוך על זה - אחרי דאפילו כשחל בחול כמה אחרונים מקילין**".

• וכזה הבאתי בספרי **שם ושארית** מהגה"ק רבי יעקב מאיר בירדמן זי"ע (עמ' תכח-תכט), שסיפר **חז"ז אדמו"ר הגה"ק הפני מנחם מגור זי"ע**: באחת השנים לא נסעתי עם אבי מרן האמרי אמת זי"ע המנוח מאיר זעירי המרפא, ונשאיתי אצל קניי רבי יעקב מאיר זי"ע. כשהגיעה שבת שחל בה ת"ב, שאלתיו אחרי הסעודה אם יכול אני ללמוד עתה, ענה לי זקני בהתלהבות ובריתחא דאורייתא: **כן! עלי ועל צווארי**, ואף הוא גופו לא הפסיק ממשנת תלמודו עד מוצאי שבת...

• בעיקר טעם איסור לימוד התורה בערב תשעה באב, כתב **המ"ב** (שם סק"ח) שזהו משום **דהתורה משמחת הלב**. אולם "כל זה אינו מדינא, דהא מותר בערב ט' באב מדינא כל החמשה עיניים, ועיקר הטעם משום דהוא יכול ללמוד דברים המותרים בט' באב". והדבר טעון בירור, מה בכך שיכול ללמוד דברים המותרים, וכי משום זה יאסרו עליו שאר עניני התורה? אמנם כבר ביאר הענין היטב **החתם סופר** בתשובה (א"ח סי' קנו) בהאי לישנא: "והנה טעם המנהג לא נתפרש, ולפי עניות דעתי משום **דכל מה שלומד מחצות ואילך עדיין מחשבתו עליו והרהורו גביה בלילה - ונכנס אבל כשהוא שמח**". וכמה יש לנו ללמוד מכאן לענין השמחה בלימוד התורה, והוא מוסר גדול וחיזוק נורא לאופן לימוד התורה - **שיש ללמוד באופן שישאר שמחה בלבו כמה וכמה שעות על מה שלמד!**

מנחה וסעודה המפסקת:

• במנחה אין אומרים **"צדקתך צדק"** (סי' תקנט סעי' א; רמ"א סי' תקנב סעי' ב').

• היכא דחל ת"ב בשבת או בראשון, אין נוהגין כלל דיני **"סעודה המפסקת"** שבכל שנה, אלא אם רוצה אוכל בשר ושותה יין ומעלה על שולחנו אפילו כסעודת שלמה בשעתו (תענית כט, ב; סי' תקנב סעי' י').

• יש לסיים האכילה קודם השקיעה (מ"ב שם סק"ד). ומאותה שעה נוהגים כל דיני **התענית**, דהיינו: **אכילה ושתיה, רחיצה וסיכה**. אבל **נעילת הסנדל** שהיא מדין **אבילות** אין נוהגת באותה שעה, מפני שאסור לעשות שום סימן **אבילות** בשבת. ולכן חולצין המנעלים רק **במוצאי שבת** (רמ"א סי' תקנז סעי' ב' ומ"ב שם סק"ו). וכמו כן אין פושטין את מלבושי השבת, ויושבין על כסא רגיל, עד מוצאי שבת ('שמירת שבת כהלכתה' פ"ח סעי' לט).

חליצת המנעלים במוצ"ש:

• מבואר בגמרא (שבת סא, א) ונפסק בשולחן ערוך (סי' ב' סעי' ד-ה) דבנעילת מנעלים נועלין את של ימין תחילה ובחליצתן חולצין את של שמאל תחילה, והטעם לכך משום **"דזהו כבודו של ימין"** לחלוץ המנעל השמאלי מתחילה (רש"י שם: מ"ב שם סק"ח). ולפי זה חידש **הגרא"י קוק ז"ל** דהיכא שיש בחליצת המנעלים מצוה בכך - יש לחלוץ של ימין תחילה, דאז **כבודו של ימין** לחולצו קודם, ועשה כך עובדא בנפשיה, שכיון שהיה כהן, אזי **בשעה שהיה חולץ מנעליו לברכת כהנים - היה חולץ**

אחר כך יאכלו כדי צורכם (בענין זה האריכו הרבה רבני זמנינו ואכמ"ל).

תפילת מנחה:

• מניחים טלית ותפילין, והמ"ב (סי' תקנה ס"ה) לא התיר לקרוא פרשיות שמע, קדש והיה כי יביאך כו', אולם כבר כתבו רבים וטובים (הביאם ב'פסקי תשובות' שם) שיש להתיר, דכ"סדר היום" הוא.

• ואומרים נחם ועננו ותתקבל, ומשלימים מה שלא אמרו בשחרית.

• ענין אמירת נחם ועננו דוקא במנחה, לגבי שניהם דעת המחבר שאומרים אותם כל היום ודעת הרמ"א שאומרים אותם רק במנחה, אך מטעמים נפרדים. לגבי נחם הטעם הוא "לפי שאז הציתו במקדש אש ולכן מתפללים אז על הנחמה" (רמ"א סי' תקנו סעי' א'), ולגבי עננו זוהי דעת הרמ"א בכל התעניות שאומרים כן רק במנחה מטעם "שלא יאחזנו בולמוס (באמצע היום ויצטרך לאכול) ונמצא שקרן בתפילתו" (רמ"א סי' תקנה סעי' ג').

מעריב והבדלה:

• אין אומרים "אתה חוננתנו" בתפילה, וגם מי ששכח אמש לאומרו לא יאמר עתה כיון "שכבר חלף שעתא" (מ"ב סי' תקנו ס"ג).

• מבדילין על הכוס, והמנהג שאין מתחילין בפסוקי "הנה אל ישועתי", אלא מברכין בופה"ג והמבדיל ('שמירת שבת כהלכתה' פ"ב סעי' מד). ואין מברכין לא על נר ולא על בשמים (סי' תקנו סעי' א').

מוצאי ת"ב:

• בברייתא תענית כט, א: בשבעה נכנסו נכרים להיכל, ואכלו וקלקלו בו שבעי שמיני, ותשיעי סמוך לחשיכה הציתו בו את האור, והיה דולק והולך כל היום כולו, שנאמר אוי לנו כי פנה היום כי יצטו צללי ערב. והיינו דאמר רבי יוחנן: אלמלי הייתי באותו הדור - לא קבעתי אלא בעשירי, מפני שרובו של היכל בו נשרף. ורבנן (שלא קבעו את התענית אלא בתשיעי), אתחלתא דפורענותא עדיפא. ומטעם זה נפסק בשו"ע (סי' תקנו סעי' א') שאין אוכלין בשר ויין עד סוף יום העשירי, והרמ"א כתב שיש להחמיר בזה רק עד חצות.

• ולענין רחיצה וכיבוס אינו מבואר בשו"ע, אולם המהרש"ל כתב לאסור והעתיקוהו כל האחרונים, אך בשעת הצורך יש להתיר כבר מהלילה [ראה לשון 'אשל אברהם' בוטשאטש שם בסוף דבריו, ובספר נטעי גבריאל בתשובה כ' שבסוף הספר. ושים לבך למעשה מופלא לענין רחיצה וברכת שהחיינו במוצאי ת"ב המובא ב'אשל אברהם' שם].

[זה הטלית]. "השליך משמים ארץ תפארת ישראל" - זו תפילין" (וכעין מדרש זה הביא המרדכי בתענית סי' תרל"ז).

[וראה בספר התניא לאחד מהראשונים בעניני תשעה באב: "ויש נוהגין שלא להניח תפילין בתשעה באב, לפי שנאמר (ישעיה ס"א, ג) לשום לאבלי ציון לתת להם פאר פחת אפר, אלמא במקום שיש אפר אין פאר, ובתשעה באב כתיב העלו עפר על ראשם (וכן הוא ב"ב" והוא מנהג נאה)". ובשם רב ששנא גאון ז"ל מצאתי שמוחר להניח תפילין בתשעה באב, דהא אמרין אבל חייב בתפילין (בשאר הימים), ומה אבל דאבילות חדתא היא ולבו מר עליו - חייב להניח תפילין, תשעה באב דאבילות עתיקא היא ודשינן בה האידנא כמה שני - על אחת כמה וכמה שצריך להניח תפילין. וכן הלכה למעשה בשתי ישיבות שמניחין תפילין בתשעה באב. וכן מצאתי בשם רב האי גאון ובשם רבינו יצחק בר שמואל ז"ל. ובלשון הזה כן הוא גם בשבלי הלקט (סי' ער), אלא שעל ענין האפר הוסיף: "וכן היה מנהג זקני רבי אברהם הרופא זצ"ל כשקורין איכה בליל ט' באב, כשהיה מגיע לפסוק הזה העלו עפר על ראשם. היה נוטל עפר ונותנו בראשו במקום תפילין"].

• מתפללין רק מה שהוא "סדר היום", ולכן מדלגים חלק מהקרבנות ושיר של יום, ובמנחה משלימין. לגבי "או"א ברכנו בברכה המשולשת" של ברכת כהנים - המנהגים חלוקים, ומנהגינו שאין אומרים.

• אחר התפילה אומרים קינות. וטוב שהיחיד יאמר אחר כך "איכה" (מ"ב סי' תקנו ס"ב מהשל"ה).

• זריקת "בובקעס" אינה בגדר "מנהג ישראל", ויש מהאחרונים שכתבו שעוון חמור הוא (אלוה רבה סי' תקנו ס"ק יז).

אחר חצות:

• יושבין לארץ עד חצות היום - דומיא דאבילות, אך כיון שאין חמור כל כך כאבילות לכן לא בעי כל היום ממש (מ"ב סי' תקנו ס"ג). ויש להתבונן, למה רק לענין זה אמרו שדוקא עד חצות, ולא לענין תלמוד תורה ושאיילת שלום וכדומה. ושמה כיון שישביה על הקרקע באבילות אינה מדינא דגמרא לכן הקילו בזה לגבי ת"ב. וצ"ע.

• איתא בשם מהרש"ו שבמנחה בת"ב נולד המשיח (הובא ב'טעמי המנהגים' אות תרנ"ז), וזהו על פי המבואר במדרשים ובירושלמי ברכות (פ"ב ה"ז). ואמנם בבאר היטב (סי' תקנו ס"ק כה) הביא בשם האריז"ל שבמוצאי ת"ב נולד המשיח, ולכן מקדשין אז את הלחנה. ואולי לא דוקא מוצאי ת"ב, אלא לעת ערב, וצדקו יחדיו.

הנצרך לאכול:

• חולה הנזקק לאכול ביום התענית, או קטנים האוכלים, יש להם להבדיל תחילה. והמנהג שאין מבדילין על יין, אלא על חמר מדינה ('קפה' או 'קולה' וכיו"ב), ויברכו 'שהכל' וברכת 'המבדיל' וישתו, ורק

צורת השינה:

• במשנה תענית כו, ב: רבי יהודה מחייב בכפיית המיטה ולא הודו לו חכמים, ופירש רש"י: כפיית המיטה - על פניה, ולא יישן עליה. ובברייתא שם ל, ב דמודה רבי יהודה באינו יכול. ולכן כתב המחבר (סי' תקנה סעי' ב) "יש מי שנוהג לשכב בליל ת"ב מוטח על הארץ ומשים אבן תחת ראשו". וענין שימת האבן, כתב הרמ"א שם בשם המרדכי שהוא זכר לנאמר ביעקב אבינו ויקח מאבני המקום - "שראה החורבן". והוסיף הרמ"א שעל כל פנים יצטרך במשכבו, שאם הוא רגיל בשניים - ישכב באחד.

• וסוים לשון הרמ"א שם "וימעט אדם מכבודו ומהנאתו בתשעה באב בכל מה שאפשר".

השכמת הבוקר:

• נוטלין עד קשרי האצבעות, וכן שאר נטילות היום (סי' תקנו סעי' י). בספר שערי הלכה ומנהג מאדמו"ר מליובאוויטש זי"ע (ח"ב סי' רל) מקשה סוכ"ס אין עוברת ממנו רוח הטומאה ששרתה על ידיו עד הפרק? והביא מה שכתב במקדש מלך על הזוה"ק (ח"ב קע"א) דביום הכיפורים כח הקדושה כה רב עד שאין כל כך שליטה לכוחות הטומאה, ולכן אינה שורה רוח הטומאה אלא עד קשרי אצבעותיו. וכתב דלפי זה יש לפרש גם כן ענין תשעה באב - להיפך, דמשום שכתב הקדושה קליש כל כך בת"ב, אין הטומאה מתאוה לשרות עליו כמו ביום רגיל, כי רוח הטומאה מתאוה לשרות במקום קדושה, ולכן ביום זה שורה רק עד קשרי אצבעותיו. ודפח"ח.

• ברטיבות הידים שאין בהם טופח על מנת להטפח, רק לחות בעלמא, מותר להעבירם על עיניו. ואם יש לו לכולן שמפריע לו בעיניו, או בכל מקום, רוחץ כדרכו. ומי שאיטניס שאין דעתו מיושבת בלא רחיצה - מותר (שם סעי' יא ובמ"ב שם).

• בתענית ציבור "לא כשר למעבד הכי" לרוחץ הפה במים, ורק מי שיש לו צער גדול - מותר, ויזהר אז שלא יכנס בגרונו (סי' תקנו סעי' ג' ובמ"ב שם ס"ק יא).

תפילה וקינות:

• על ברכת "שעשה לי כל צרכי" שנתקנה על לבישת המנועלים רבו הדיעות, ובכמה קהילות חסידים ההולכים בדרך האריז"ל אין מברכין אותה [ויש שמברכין במוצאי ת"ב אחר שלבשו מנועלים המותרים].

• אין מניחין טלית ותפילין בשחרית (סי' תקנה סעי' א'), וטעם הדבר: תפילין - משום דאקרי פאר, וטלית - משום דכתיב "בצע אמרתו" ומתרגמין "בזע פורפירא דיליה" (כמו שהבאנו לעיל לענין הסרת הפרוכת), כן כתב המגן אברהם (שם ס"ק א'). והמ"ב שם ציטט לשון מדרש: "בצע אמרתו בזע פורפירא דיליה" -

פעשא בת חיה שרקה לזיווג בקרוב / דוד יוסף בן מזל לרפואה שלימה

כל הזכויות שמורות

הארות והערות יתקבלו בברכה

לתרומות והנצחות: מכון "נעימים אמריה" NEIMIMAMUREYU@GMAIL.COM

ניתן להשיג את ספרי הרב שליט"א

כהלכות הפסח - עניני פסח / הלכה ומנהג + סוכת שלומך - מצוות חג הסוכות שבביהמ"ק / הלכה ומנהג + מרא דשמעתתא - שיעורים על סדר פרשיות התורה והמועדים + ביד נביאיך - על נביאים וכתובים + איגרת הפורים - על מגילת אסתר + נס לשושנים - מאמרים בעניני חנוכה + הליכות הרועים - רבנו"ק לבית גור זי"ע / הלכה ומנהג + אול מהמלאי - שם ושארית - הרח"ק רבי משה בצלאל אלטר הי"ד + שם ושארית - הג"ר יעקב מאיר בידרמן זצ"ל + אול מהמלאי + קונטרס "דער קאצקער קוויטל" + מאמר "פדיון הבן באלכסנדר" + ספר מסעות האמרי אמת לארה"ק נמצא בהגה"ח מחודשת ויצא אי"ה בקרוב